

Exploring the Evolving Meaning of Motherhood Across the Life Cycle of One-Child Mothers in Lahijan, Iran

Yasaman Ramezani Sadatmahaleh¹, Mahmoud Moshfegh^{2, *}, Mahshid Talebi Somehsaraie¹

1. Department of Social Sciences and Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Department of Demography, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

* **Corresponding author:** Mahmoud Moshfegh. Email: moshfegh@atu.ac.ir

Original Article

Abstract

Background and Aim: The meaning of motherhood undergoes continuous transformation and redefinition throughout a woman's life cycle. Modern maternal experiences have increasingly departed from traditional frameworks, becoming individualized phenomena shaped by contemporary socio-cultural conditions. This study aims to explore the changing meaning of motherhood across the life cycle of one-child mothers.

Data and Method: Adopting a qualitative thematic analysis approach, data were collected in the fall of 2024 through in-depth interviews with 24 one-child mothers aged 20–35 in Lahijan, selected via purposive sampling. Data were analyzed using Smith's six-stage thematic analysis technique.

Findings: Three main themes emerged across the maternal life cycle: 1) Pre-pregnancy: *"Sweet Dreamlike Motherhood: An Idealized Image Before Experiencing Pregnancy,"* derived from the core categories of "positive feelings" and the "desire to become a mother". 2) During pregnancy: *"Pregnancy as a Re-creation of Motherhood: From Mental Ideal to Lived Experience,"* emerging from bittersweet feelings and the need for social support". 3) Post-pregnancy: *"The Boundlessness of Motherhood: An Irreversible and Endless Journey Between Sweetness and Hardship,"* comprising categories such as mother-centeredness and spouse withdrawal, feelings of satisfaction and failure, perpetual responsibility, self-sacrifice, acting as a barrier and catalyst for growth, and ongoing support needs.

Conclusion: Women's understanding of motherhood shifts dynamically throughout the life cycle. In Lahijan, motherhood emerges not merely as a biological state, but as a reflective, socio-cultural project through which meaning is constructed, identity is reshaped, and negotiations with gendered norms take place.

Keywords: Thematic analysis, Meaning of motherhood, Life cycle, Social change, Lahijan.

Key Message: Public media and policy frameworks should shift from framing motherhood solely as a sacrificial role to a reciprocal experience requiring structural support. Aligning social policies with contemporary women's realities and institutionalizing paternal involvement in child-rearing are vital to reducing maternal strain and restructuring traditional parenting roles.

Received: 06 October 2025

Accepted: 24 November 2025

Citation: Ramezani Sadatmahaleh, Y., Moshfegh, M., & Talebi Somehsaraie, M. (2026). Exploring the evolving meaning of motherhood across the life cycle of one-child mothers in Lahijan, Iran, *Journal of Social Continuity and Change*, 5(3), 1320. DOI: <https://doi.org/10.22034/JSCC.2026.23710.1320>

Extended Abstract

Introduction

Motherhood is a complex socio-cultural role that has continually undergone dynamic redefinition over time. Today, the transformations and changes associated with modernity have contributed significantly to declining fertility rates and the increasing prevalence of one-child families. Unlike in the past, this pattern is no longer necessarily a consequence of reproductive constraints; rather, it reflects individual choice and modern lifestyles ([Miller, 2009](#)).

Global fertility has declined substantially in recent decades, falling from 5.6 children per woman in 1986 to 1.8 in 2016 and 1.6 in 2020 ([Meamar & Taeibi, 2023, p. 1082](#)). Iran has followed a similar trajectory, with declining fertility and slowing population growth emerging as major demographic concerns. According to the [Statistical Center of Iran \(2021\)](#), the country's population growth rate fell below 1% during 2021–2026, dropping considerably lower than the replacement fertility level of 2.1 children per woman. Continued fertility decline is expected to accelerate population aging, shrink the labor force, and generate profound socioeconomic challenges ([Askari-Nodoushan & Razaghi-Nasrabad, 2023, p. 99](#)). These developments are associated not only with economic and structural constraints but also with broader cultural transformations and changing gender roles.

Across various societies, particularly in Iran, public discourses within media, family networks, and social institutions often project an idealized, highly romanticized image of motherhood ([Bowlby, 1969](#)). Despite this persistent idealization, empirical demographic and social trends demonstrate that a growing proportion of women prefer to experience motherhood only once, rendering the tendency toward having an only child an emerging social norm ([Arendell, 2000](#)).

In this regard, several empirical studies have highlighted that the lived reality of motherhood frequently diverges substantially from its idealized cultural representation. Throughout pregnancy and the postpartum period, mothers navigate psychological, social, and identity-related tensions that profoundly reconfigure their perceptions and subjective meaning-making of motherhood ([Liss et al., 2013, p. 10](#)). Consequently, the maternal experience is not static; rather, it is dynamically negotiated across three distinct developmental phases: pre-pregnancy, pregnancy, and post-pregnancy.

Lahijan, as one of the major urban centers of Gilan Province, is considered a relatively socioeconomically advantaged region. Nevertheless, despite this structural advantage, data from the Civil Registration Organization ([Sadeghi & Sajedi, 2025](#)) indicate that the total

fertility rate among women in Lahijan County declined to 0.8 in 2024—considerably below the replacement level of 2.1 children per woman. This demographic paradox, wherein relatively high levels of well-being and resource accessibility coexist with low fertility intentions, raises a fundamental question: What factors lead women in this region to refrain from having additional children despite their access to adequate resources and favorable socioeconomic conditions?

Qualitative and field-based observations suggest that mothers' perceptions and subjective constructions of motherhood undergo fundamental transformations as they transition from the early stages of pregnancy to active child-rearing. Within Lahijan's contemporary socio-cultural and economic setting, the lived experience of motherhood continues to evolve. Examining these qualitative changes, particularly the transformation in the meaning of motherhood throughout the maternal life cycle, can provide valuable insights into the contextual factors underlying declining fertility and the growing prevalence of one-child families in the region

The central research question guiding this inquiry is: How does the subjective meaning of motherhood change across the life cycle (pre-pregnancy, pregnancy, and post-pregnancy) among one-child mothers residing in Lahijan?

Methods and Data

Given the study's aim of exploring qualitative changes in the meaning of motherhood across mothers' life cycles, a qualitative thematic analysis approach was adopted. Participants were selected through purposive and snowball sampling. Eligibility criteria included: (1) being aged 20–35 years; (2) having exactly one young child; (3) living with their spouse in their first marriage; and (4) having personally decided not to have a second child at the time of the interview. Theoretical saturation was reached after 21 in-depth interviews, with three additional interviews conducted to ensure comprehensive analytical coverage, resulting in 24 participants. Data collection and analysis were conducted iteratively and concurrently.

Findings

From the perspective of one-child mothers, the meaning of motherhood is dynamically shaped by an interplay of internal and external factors. What is ultimately conceptualized as "meaning" emerges from the complex intersection of symbolic, emotional, socio-cultural, and experiential elements. Based on the analytical findings, three main themes characterizing the meaning of motherhood across the maternal life cycle were identified:

1. **Pre-pregnancy: “Sweet Dreamlike Motherhood: An Idealized Image Before Experiencing Pregnancy.”:** At this initial stage, the mother’s perception is predominantly constructed through familial and societal narratives, generating an idealized and highly symbolic understanding of motherhood—frequently equated with unconditional love, self-sacrifice, and an inherently fulfilling female role. Consequently, this early meaning is largely rooted in shared socio-cultural representations rather than personal lived experience.
2. **Pregnancy: “Pregnancy as a Re-creation of Motherhood: From Mental Ideal to Lived Experience.”:** During this stage, the mother enters an embodied realm of experience. Somatic transformations, shifting roles, and intensified social expectations collectively construct a redefined understanding of motherhood. Mothers come to realize that mothering extends far beyond emotional readiness, requiring continuous self-care, heightened vigilance, and ongoing psycho-physical adaptation. The emergent stressors and physical challenges encountered throughout pregnancy often reshape or destabilize the pre-existing idealized image.
3. **Post-pregnancy: “The Boundlessness of Motherhood: An Irreversible and Endless Journey Between Sweetness and Hardship.”:** In this final phase, mothers encounter the complex realities of active parenting—round-the-clock responsibilities, physical exhaustion, profound psychological shifts, and occasional feelings of self-alienation. Dynamic interactions with the child, spouse, and broader social environment foster the formation of a multilayered, highly nuanced meaning of motherhood. Motherhood thus becomes an intricate synthesis of affection, fatigue, ambiguity, and personal growth, transcending simplistic traditional cultural stereotypes.

Conclusion and Discussion

A comprehensive analysis reveals that motherhood among one-child mothers constitutes a gradual yet fluid trajectory, evolving from an idealized cultural image into a “continuously constructed and reconstructed identity.”

In the pre-pregnancy stage, motherhood is primarily understood as a normative cultural ideal shaped by intergenerational transmission, gendered expectations, and institutionalized notions of the “good mother.” During pregnancy, this ideal confronts embodied, psychological, and social realities, creating a gap between the ideal and the lived experience. Mothers consequently renegotiate and reconstruct the meaning of motherhood through their bodily and social experiences, reflecting Giddens’ concept of motherhood as a *reflexive identity project*.

Following childbirth, motherhood shifts from a discrete social role to an ongoing and deeply affective lived experience, intertwining emotional bonds with physical responsibilities, psychological pressures, and the need for formal and informal social support. The normative expectations of motherhood become embedded in everyday practices, while mothers' relationships with their children evolve from primarily affective attachment toward responsibility, growth, and support. This transition reflects Beck's concept of *individualization*, as contemporary mothers negotiate personal identity, intensive childcare demands, and broader structural realities.

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

This study was conducted in accordance with research ethics, academic integrity, and publication standards. The authors confirm the originality of the manuscript and declare that no plagiarism, fabrication, falsification, or other forms of academic misconduct occurred. Informed consent was obtained from all participants, and privacy, confidentiality, and anonymity were strictly maintained. Research data and materials are available upon reasonable request, subject to legal and ethical requirements. The authors take full responsibility for the accuracy and integrity of the manuscript and will make necessary corrections if errors are identified after publication.

Acknowledgments

This article is derived from the doctoral dissertation of the first author in Sociology, completed at the Faculty of Humanities and Social Sciences, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran. The authors would like to express their sincere gratitude to the anonymous reviewers for their constructive comments and insightful suggestions, which significantly improved the quality of this manuscript. Special thanks are also extended to all the participants whose cooperation and valuable contributions made this study possible.

Funding

No financial support was received for this research.

Authors' Contributions

Yasaman Ramezani Sadatmahaleh was responsible for data collection, classification, and analysis. Mahmoud Moshfegh provided the necessary guidance, gave final approval to the data, and prepared the final draft of the manuscript. Mahshid Talebi Somehsaraie supervised the research process and approved the final version of the manuscript.

Conflicts of Interest

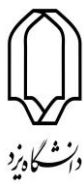
The authors declared no conflicts of interest.

Author's ORCID

Yasaman Ramezani Sadatmahaleh: <https://orcid.org/0009-0009-8310-6962>

Mahmoud Moshfegh: <https://orcid.org/0000-0003-1163-0481>

Mahshid Talebi Somehsaraie: <https://orcid.org/0000-0002-9602-5792>

واکاوی تغییرات معنای مادری در چرخه زندگی مادران تک‌فرزند شهرستان لاهیجان

یاسمن رمضانی سادات‌محله^۱، محمود مشفق^۲، مهشید طالبی صومعه‌سرای^۱

۱- گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲- گروه جمعیت‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: محمود مشفق. رایانامه: moshfegh@atu.ac.ir

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه و هدف: مفهوم مادری در مسیر زندگی زنان در حال دگرگونی و بازتعریف است. تجربه مادری با فاصله گرفتن از چارچوب‌های سنتی، به معنایی فردی‌تر، آگاهانه‌تر و وابسته به شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امروز بدل شده است؛ به گونه‌ای که مادران در این فرآیند، میان نقش‌های شخصی، خانوادگی و اجتماعی خود در حال بازنگری و تعادل‌بخشی هستند. پژوهش حاضر با هدف واکاوی تغییرات معنای مادری در چرخه زندگی مادران تک‌فرزند انجام شده است.

روش و داده‌ها: این پژوهش با روش کیفی تحلیل مضمون انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق با ۲۴ نفر از مادران تک‌فرزند ۲۰ تا ۳۵ ساله شهرستان لاهیجان در پاییز ۱۴۰۳ که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده بودند، جمع‌آوری و با استفاده از تکنیک شش مرحله‌ای اسمیت تحلیل گردید.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها نشان‌دهنده سه مضمون اصلی در چرخه زندگی مادرانه است: دوره قبل از بارداری؛ «مادری، رؤیایی شیرین: تصویری آرمانی پیش از تجربه بارداری» که از طبقات اصلی «احساس خوب و مثبت» و «اشتیاق به مادر شدن» به دست آمد. دوره بارداری؛ «بارداری، بازآفرینی مادری: از ایده‌آل ذهنی تا تجربه زیسته» که از طبقات اصلی «احساس تلخ و شیرین» و «نیاز به حمایت اجتماعی» حاصل گردید و دوره بعد از بارداری؛ «بی‌کراکی مادری: سفری بی‌بازگشت و بی‌پایان میان تلخی‌ها و شیرینی‌ها» که از طبقات اصلی «مادر محوری و انزوای تدریجی همسر»، «حس رضایت»، «حس ناکامی»، «مادری، مسئولیتی پر زحمت و همیشگی»، «ازخودگذشتگی»، «مانع رشد»، «عامل رشد» و «نیاز به حمایت اجتماعی» پدیدار شد.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان داد فهم زنان از مادری در طول چرخه زندگی مادرانه دچار تغییر معنایی می‌شود؛ مادری در لاهیجان پروژه‌ای بازتابی، فرهنگی و اجتماعی برای ساخت معنا، بازسازی هویت و مذاکره با ساختارهای قدرت و جنسیت است.

واژگان کلیدی: تغییرات معنای مادری، چرخه زندگی، مادران تک‌فرزند، تحلیل مضمون، لاهیجان.

پیام اصلی: این پژوهش ضرورت تغییر نگاه در گفتمان‌های رسمی، رسانه‌ها و آموزش‌های عمومی را یادآور می‌شود تا مادری را نه صرفاً نقشی ایثارگرانه، بلکه به عنوان تجربه‌ای انسانی، دوطرفه و نیازمند حمایت بازشناسند. هم‌ساز کردن مادری با واقعیت‌های روانی، اقتصادی و اجتماعی زنان امروز ایجاب می‌کند که با نهادینه‌سازی مشارکت پدران در فرزندپروری، از فشار یک‌طرفه بر زنان کاسته شده و نقش والدگری در بستری متوازن بازتعریف شود.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۴

ارجاع: رمضانی سادات‌محله، یاسمن؛ مشفق، محمود؛ و طالبی صومعه‌سرای، مهشید. (۱۴۰۵). واکاوی تغییرات معنای مادری در چرخه زندگی مادران تک‌فرزند شهرستان لاهیجان. تداوم و تغییر اجتماعی، ۵(۳)، ۱۳۲۰. <https://doi.org/10.22034/JSCC.2026.23710.1320>

مقدمه و بیان مسأله

مادری یکی از نقش‌های اجتماعی - فرهنگی است که همواره در بستر زمان دستخوش بازتعریف شده است. در جوامع سنتی، زنان هویت خود را تا حد زیادی از طریق ایفای نقش مادری کسب می‌کردند؛ اما در دوران مدرن، مادری بیش از پیش به انتخابی آگاهانه و فردی بدل شده است. با این حال، انتظارات و فشارهای اجتماعی برای مادر شدن همچنان در بسیاری از جوامع، با وجود تفاوت‌های فرهنگی، از عمومیت گسترده‌ای برخوردار است (جعفری سیریزی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۲۵).

در جهان امروز تعداد زنان تحصیلکرده به شکل قابل توجهی افزایش یافته است. زنان تحصیلکرده، نقش‌های اجتماعی، فرهنگی قابل توجهی دارند. در جامعه ایران نیز، خروج زنان از خانه و حضور آنان در عرصه تحصیل و اشتغال و پیشرفت در این حوزه‌ها، از جمله پدیده‌هایی است که با ورود و گسترش صنعت و فناوری جدید در ایران شکل گرفته و در دهه‌های اخیر شدت و قوت بیشتری گرفته است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۴۰). این تحولات و دگرگونی‌های دوران مدرن، موجب کاهش نرخ باروری و افزایش الگوی تک‌فرزند شده است؛ الگویی که برخلاف گذشته، دیگر نه حاصل ناتوانی، بلکه بازتابی از انتخاب و سبک زندگی مدرن است (Miller, 2009).

نرخ باروری جهانی از ۶/۵ فرزند به ازای هر زن در دهه ۱۹۸۶ به ۱/۸ فرزند به ازای هر زن در سال ۲۰۱۶ و ۱/۶ فرزند در سال ۲۰۲۰ رسیده است (معمار و تائبی، ۱۴۰۲: ۱۰۸۲). کشور ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست؛ با بررسی روند تغییرات باروری در ایران، نرخ باروری و رشد جمعیت به یکی از بحران‌های جمعیتی بدل شده است. طبق گزارش مرکز آمار ایران (۱۴۰۰) نرخ رشد جمعیت کشور در دوره ۱۴۰۵-۱۴۰۰ به زیر یک درصد رسیده است. عددی پایین‌تر از حد جایگزینی جمعیت (۲/۱) که تداوم آن می‌تواند منجر به پیری جمعیت، کاهش نیروی کار و چالش‌های اقتصادی-اجتماعی شود (عسکری ندوشن و رازقی نصرآباد، ۱۴۰۲: ۹۹). گزارش‌های سازمان ثبت احوال نیز کاهش تعداد موالید در سال‌های اخیر را تأیید می‌کنند (صادقی و سجادی، ۱۴۰۴). این کاهش موالید، صرفاً ناشی از موانع اقتصادی یا ساختاری نیست، بلکه با تحولات فرهنگی و تغییر نقش‌های جنسیتی ارتباط دارد.

در جوامع مختلف، به‌ویژه در ایران رسانه‌ها، خانواده و اطرافیان تصویری ایده‌آل و مثبت از مادری ارائه می‌کنند (Bowlby, 1969). تصویری که اغلب با مهربانی، فداکاری، موفقیت و کمال مادرانه همراه است. چنین نمایش فرهنگی و اجتماعی موجب می‌شود بسیاری از دختران تمایل داشته باشند تا مادری را در زندگی خود تجربه کنند. اما با این وجود، بررسی روندهای جمعیتی و اجتماعی اخیر نشان می‌دهد که برخی زنان ترجیح می‌دهند تنها یک بار مادری را تجربه کنند و گرایش به تک‌فرزند در حال تبدیل شدن به پدیده‌ای رایج است (Arendell, 2000).

این امر نشان می‌دهد که نگرش‌های فرهنگی و آرمان‌های اجتماعی مادری، با انتخاب‌های فردی و روندهای جمعیتی همواره هم‌راستا نیستند. گرایش به تک‌فرزند نه تنها بازتابی از فشارهای اقتصادی و ساختاری است، بلکه پیچیدگی‌های تجربه زیسته مادران را در چرخه زندگی مادرانه آشکار می‌سازد. در این راستا، تحقیقات متعددی نشان داده‌اند که تجربه واقعی مادری معمولاً با این تصویر ایده‌آل، فاصله قابل توجهی دارد. مادران، در دوران بارداری و بعد از آن، درگیر مجموعه‌ای از تعارض‌ها و فشارهای روانی، اجتماعی و هویتی می‌شوند که بر نحوه ادراک و معناشناسی مادری آن‌ها تأثیر عمیق می‌گذارد (Liss et al., 2013: 10).

آکلی^۱ (۱۹۷۶) معتقد است که باید به «توهم‌زدایی» در مورد مادری پرداخت. به عقیده او زنان قبل از اینکه مادر شوند، تصویر رمانتیک و شاعرانه‌ای از مادری در سر می‌پرورانند و تمایل دارند تعداد بیشتری فرزند داشته باشند تا بعد از اولین تجربه‌شان. پژوهش [نوماگوچی و میلیکی^۲ \(۲۰۲۰\)](#) نشان داده است که فرزندپروری تأثیر مستقیمی بر کاهش سطح رضایت از زندگی دارد، به ویژه برای زنان شاغل که باید بین مسئولیت‌های شغلی و خانوادگی تعادل برقرار کنند. این گسست بین تصورات پیشین و تجربه واقعی، باعث شده تا بسیاری از زنان پس از تولد نخستین فرزند، تمایلی به فرزند آوری مجدد نداشته باشند در نتیجه تمایل به چند فرزند در آن‌ها کاهش می‌یابد (Gillespie, 2003: 122).

با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان گفت تجربه مادری در بستر زمانی و چرخه زندگی خود دچار تحولات معناداری شده است. این تجربه، در قالب سه دوره متمایز - پیش از بارداری، بارداری و پس از بارداری - برای بسیاری از زنان واجد معناهای متفاوت و گاه متعارض است. زنان با ورود به مرحله بارداری و سپس تجربه تولد فرزند، به زیست‌جهانی نو پا می‌گذارند که تنها به دگرگونی‌های جسمانی محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد روانی، هویتی، شناختی و اجتماعی وجود آنان را نیز درگیر می‌سازد. در این مسیر، آن‌ها با احساسات متضاد، مسئولیت‌های تازه، انتظارات فرهنگی و تجربه‌های ناب مواجه می‌شوند که پیش از آن، درک مستقیمی از آن نداشتند. بسیاری از تصورات و انگاره‌هایی که پیش از مادر شدن نسبت به پدیده مادری در ذهن خود داشتند - چه در قالب ایده‌آل‌سازی‌های فرهنگی و رسانه‌ای و چه در شکل کلیشه‌های اجتماعی و خانوادگی - در مواجهه با واقعیت‌های زیسته مادری مورد بازنگری، تردید یا حتی بازتعریف قرار می‌گیرد. از این رو، فهم معنای مادری نه در قالب تعاریف انتزاعی یا نهادینه‌شده، بلکه در پرتو تجربه زیسته زنان و در زمینه فرهنگی-اجتماعی خاصی که در آن زندگی می‌کنند، اهمیت ویژه‌ای دارد.

شهرستان لاهیجان به‌عنوان یکی از شهرهای استان گیلان، از سطح رفاهی، امکانات آموزشی، بهداشتی و فرهنگی نسبتاً مطلوبی برخوردار است و از نظر شاخص توسعه انسانی، در مقایسه با بسیاری از دیگر شهرستان‌های استان، در وضعیت مناسبی قرار دارد، اما با این حال، سازمان ثبت احوال استان گیلان، نرخ باروری کل زنان این شهرستان برای سال ۱۴۰۳ را ۰/۷ اعلام کرده است که این مقدار نشان‌دهنده نرخ باروری زیر سطح جایگزینی (۲/۱ فرزند به ازای هر زن) است. این پارادوکس، که در آن سطح رفاه و دسترسی به منابع بالا، اما تمایل به فرزندآوری پایین است، این پرسش اساسی را مطرح می‌کند که چه عواملی موجب شده زنان این منطقه، علی‌رغم برخورداری از امکانات و شرایط اقتصادی مناسب، از داشتن فرزند بیشتر خودداری کنند؟

بررسی‌های کیفی و میدانی حاکی از آن است که نگرش مادران نسبت به تجربه مادری، پس از عبور از دوران بارداری و ورود به دوره مادری فعال، دچار تغییرات بنیادینی می‌شود. تجربه مادری در بستر اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی امروز لاهیجان نیز دچار تحول شده و بررسی این تحولات به‌ویژه از منظر معنای مادری در چرخه زندگی مادران، می‌تواند اُفق‌های تازه‌ای در فهم علل کاهش باروری و افزایش خانواده‌های تک‌فرزند در این منطقه بگشاید. مسئله اصلی این پژوهش بررسی چگونگی تغییرات معنای مادری در چرخه زندگی (قبل بارداری، بارداری و بعد از بارداری) مادران تک‌فرزند ساکن لاهیجان است.

1. Oakley

2. Nomaguchi & Milkie

این پژوهش، در تلاش است تا به این پرسش پاسخ دهد که چگونه تجربهٔ بارداری، زایمان و مادری، تصورات اولیهٔ زنان را دربارهٔ این نقش تغییر داده و آن‌ها را به سمت تک‌فرزندی سوق می‌دهد. مادران در چرخهٔ زندگی‌شان چه معنایی را به مادری نسبت می‌دهند؟ مادران قبل از بارداری چه تفسیری از مادری دارند؟ مادران در دوران بارداری چه تفسیری از مادری دارند؟ مادران بعد از تولد فرزندشان، چه تفسیری از مادری دارند؟ نتایج این مطالعه می‌تواند در شناخت بهتر روندهای فرهنگی و اجتماعی مرتبط با مادری و فرزندآوری مفید باشد و در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی، برنامه‌های حمایت از مادران و طراحی سیاست کار و خانواده مورد استفاده قرار گیرد.

پیشینه تجربی

در سال‌های اخیر مطالعات مختلفی در ایران و سایر نقاط جهان به مفهوم مادری پرداخته‌اند، در این بخش به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود.

رضانی سادات محله و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهش خود به معنای مادری در میان مادران تک‌فرزند پرداخته‌اند و نتایج پژوهش حاکی از آن است که مادری تجربه‌ای پویا و چندبعدی است که ساختارهای اجتماعی و فرهنگی در تعریف و شکل‌دهی آن بسیار تأثیرگذار هستند. **زارعی و همکاران (۱۴۰۴)** در پژوهش خود به بازاندیشی مسئولیت مادری و نقش مشاوره گروهی شناختی وجودی در پذیرش دشواری‌های مادری پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مداخله مشاوره گروهی می‌تواند به کاهش ترس از مسئولیت مادری و در پی آن، افزایش پذیرش این مسئولیت در زنان شاغل بدون فرزند کمک کند.

دراهکی و اخوان ارمکی (۱۴۰۳) در پژوهش خود به بررسی نگرش به هویت مادری و قصد فرزندآوری پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که هنوز هویت مادری برای بخش قابل‌توجهی از زنان در آلودگی است. **پورموسوی و همکاران (۱۴۰۳)** در مطالعه‌ای به بررسی و واکاوی تجربه زیسته مادران دارای تک‌فرزند پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که برخی از مادران از وضعیت خود که یک فرزند دارند راضی هستند و باقی افراد نگران آینده خود و فرزندشان بودند که همدم و همراهی ندارند.

جعفری و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود به بررسی رابطه سبک‌زندگی و حمایت اجتماعی با هویت مادری زنان پرداختند. یافته‌ها نشان داد هویت مادری در بین زنان امری انتخابی محسوب می‌شود، اما می‌توان گفت علیرغم استقلال هویتی زنان، هویت دیگری یعنی فرزند، به‌عنوان عنصری هویت‌ساز برای زنان محسوب می‌شود. **جعفری سیریزی و همکاران (۱۴۰۲)** در مطالعه‌ای کیفی انتقادی به مطالعه مادری در قلمرو اجتماعی- فرهنگی پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مادران درگیر رنجیدگی و تشویش فکری نسبت به برخی ساختارهای اجتماعی و فرهنگی هستند که از طریق قواعد و هنجارها، در منزلت اجتماعی و فرهنگی مادران، نقش داشته است.

عسکری‌ندوشن و رازقی‌نصرآباد (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای به تجربهٔ مادری و چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مادران شاغل درگیر چالش‌هایی مرتبط با فرزندآوری هستند که داشتن فرزند کمتر را به‌عنوان یکی از راه‌های اجتناب از این چالش و تعارض‌ها سوق داده است. **دهدست و ادیب‌زاده (۱۴۰۲)** در مطالعه‌ای به بررسی تجارب زیسته مادران از چالش تربیتی تک‌فرزندی در دوران کودکی پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که نقش تک‌فرزندی در شکل‌گیری چالش‌های تربیتی و ضعف‌های تربیتی دوران کودکی تأثیرگذار است که این دو مقوله تأثیرگذار و متأثر بر یکدیگر هستند.

[سفیری و زندی \(۱۴۰۰\)](#) در پژوهش خود به بررسی پدیدارشناسی تجربه زیسته مادری پرداختند. یافته‌ها حاکی از آن است که مادران شرکت‌کننده با وجود تفاوت‌های‌شان در تحصیلات و شغل، به اشکال مختلف سه مقوله اصلی بازاندیشی، هویت‌یابی و فشار اجتماعی را در تجربه مادری‌شان داشته‌اند. می‌توان گفت در ناخودآگاه جمعی اکثریت مردان و زنان جامعه هنوز هم مادر بودن، زنانه قلمداد می‌شود. [افضلی و انتظاری \(۱۳۹۹\)](#) در پژوهش خود به بررسی سنخ‌ها، معانی و انگیزه‌های مادری پرداختند. یافته‌های این پژوهش را در سه گونه اصلی انتخابگر مادری، مردد درباره مادری و گریزان از مادری تقسیم‌بندی کردند. سنخ‌های به دست آمده بیانگر تحول در نهاد مادری است که با برجسته‌کردن عامل انتخاب و آگاهی فشار نهادی برای قرار گرفتن در پایگاه مادری کاهش یافته است.

[خلج‌آبادی فراهانی و سرایی \(۱۳۹۵\)](#) در مطالعه‌ای به بررسی واکاوی شرایط زمینه‌ساز قصد تک‌فرزندگی در تهران پرداختند و نتایج نشان داد که تصمیم تک‌فرزندگی در واقع یک نوع استراتژی برای ایجاد نوعی تعادل است. این تصمیم حاصل تعامل احساسات و مهارت‌های فردی به نفع تک‌فرزندگی، فضای غیرحمایتی تعامل زناشویی برای فرزندآوری، فضای غیرحمایتی خانواده گسترده برای فرزندآوری و فضای غیرحمایتی جامعه برای فرزندآوری است.

[لئاندرز^۱ و همکاران \(۲۰۲۵\)](#) در پژوهشی به معنای مادری در میان ۲۲ مادر کشورهای اسکاندیناوی پرداختند. یافته‌ها حاکی از آن است که شدت «لمس شدن و تغییر»، «حس تعلق» و «بودن در لحظه» به‌عنوان عناصر اساسی مفهوم مادری مشخص شدند. [اُکرو و همکاران \(۲۰۲۴\)](#) در یک مطالعه پدیدارشناختی در کشور ترکیه به بررسی تجربه زنان از تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر هویت مادری پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که در عصر دیجیتال، مادری صرفاً تجربه‌ای زیستی یا خانوادگی نیست، بلکه تجربه‌ای فرهنگی و رسانه‌ای شده است که در تعامل مداوم با شبکه‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. [اُکلی \(۲۰۱۳\)](#) در پژوهشی نشان داد، مادری کردن به دلیل نیاز کودک به توجه و مراقبت، کار دشواری است. با وجود این هویت اصلی زن در مقام مادری و همسری کسب می‌شود. [الیوت^۲ و همکاران \(۲۰۱۵\)](#) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که ایدئولوژی مادری مفرط^۳، مادر خوب را کسی تعریف می‌کند که وقت، پول، انرژی و احساس فراوانی را در نقش مادری برای فرزندانش صرف کند و خود را فدای فرزند کند.

مطالعات متعددی در ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی به تجربه مادری پرداخته‌اند؛ با این حال، بسیاری از این پژوهش‌ها نگاهی ایستا و تک‌بعدی به پدیده مادری داشته‌اند. از سوی دیگر، اغلب پژوهش‌های موجود در بسترهای کلان‌شهری یا در جوامع غربی انجام گرفته و کمتر تلاشی برای فهم تغییرات معنای مادری در زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی خاص و بومی صورت گرفته است. از این‌رو، خلأیی محسوس در ادبیات پژوهش درباره درک تحولات معنای مادری در بسترهای بومی و در میان مادران تک‌فرزند وجود دارد. در این میان، فقدان پژوهشی که به‌صورت عمیق و موشکافانه، «تغییر معنای مادری در چرخه زندگی زنان» را از پیش از بارداری تا پس از تولد فرزند در بستر فرهنگی خاصی چون شهرستان لاهیجان مورد واکاوی قرار دهد، به‌روشنی احساس می‌شود. لاهیجان، به‌عنوان شهری با ترکیبی از ارزش‌های سنتی و مدرن، می‌تواند تصویری منحصر به فرد از چگونگی بازتعریف مادری در بستر تحولات اجتماعی معاصر ارائه

1. Leanderz

2. Sinikka Elliot

3. Intensive

دهد. از این رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر تجربه زیسته مادران تک‌فرزند لاهیجانی می‌کوشد این خالاً معرفتی را پر کرده و تصویری چندوجهی از دگرگونی معنای مادری در سیر زندگی زنان ترسیم کند.

ملاحظات نظری

نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر و دیدگاه‌های فمینیستی، چارچوب‌هایی فراهم می‌آورند که به پژوهشگر در ایجاد حساسیت نظری^۱ کمک می‌کنند؛ بدین معنا که داده‌ها نه صرفاً گزارش شوند، بلکه در پرتو مفاهیم نظری، معنا یابند و تفسیر شوند (Strauss & Corbin, 1998).

گیدنز^۲ (۱۹۸۴) با طرح مفاهیم «خود بازتابی»^۳ و «ساخت‌یابی»^۴ نشان می‌دهد که افراد نه صرفاً تابع ساختارهای اجتماعی‌اند و نه کاملاً مستقل از آنها عمل می‌کنند؛ بلکه در کنش‌های روزمره، ساختارها را هم بازتولید و هم دگرگون می‌سازند. این رابطه در مفهوم «دوگانگی ساختار»^۵ بیان می‌شود؛ به این معنا که ساختارهای اجتماعی هم وسیله کنش افراد و هم نتیجه آن هستند (Giddens, 1984). از نظر **گیدنز (۱۹۸۴)**، در مدرنیته متأخر، هویت افراد امری از پیش تعیین‌شده نیست، بلکه از طریق بازاندیشی و انتخاب‌های روزمره به‌طور مستمر ساخته و بازسازی می‌شود. بنابراین، فرد با تأمل مداوم درباره شیوه زندگی، روابط، ارزش‌ها و انتخاب‌های خود، هویت خویش را شکل می‌دهد. بر این اساس، مادری نیز نوعی کنش اجتماعی-بازتابی است که در تعامل میان ساختارهای فرهنگی، جنسیتی و خانوادگی و عاملیت زنان شکل می‌گیرد. در جامعه‌ای مانند ایران، مادران تحت تأثیر انتظارات اجتماعی، باورهای مذهبی و ارزش‌های خانوادگی قرار دارند، اما صرفاً بازتولیدکننده این ساختارها نیستند؛ بلکه با تفسیر، انتخاب و بازاندیشی در تجربه‌ها و تصمیم‌های خود، در بازتعریف و بازساخت مفهوم مادری مشارکت می‌کنند. در نتیجه، مادری در جهان معاصر فرآیندی پویا و سیال است که در آن زنان میان انتظارات فرهنگی و انتخاب‌های فردی، هویت مادری خود را به‌طور مستمر شکل می‌دهند.

زیگمونت باومن^۶ (۲۰۰۰) در آثار خود، وضعیت اجتماعی-فرهنگی انسان معاصر را با استعاره «سیالیت» توصیف می‌کند. در دیدگاه او، جهان مدرن متأخر وارد مرحله‌ای از «مدرنیته سیال» شده است؛ مرحله‌ای که در آن، پیوندهای اجتماعی، ارزش‌ها، هویت‌ها و نهادها دیگر استحکام و ثبات دوران «مدرنیته سخت» یا صنعتی را ندارند. ویژگی اصلی این دوران، ناپایداری، تغییر مداوم و فردگرایی شدید است. در چنین شرایطی، افراد به‌جای اینکه در چارچوب‌های ثابت خانوادگی، شغلی یا اخلاقی زندگی کنند، ناچارند دائماً خود را بازتعریف کنند و در برابر تغییرات اجتماعی واکنش نشان دهند. **باومن (۲۰۰۵)** این وضعیت را به «زندگی در جامعه‌ای از پیوندهای شکننده» تشبیه می‌کند؛ جایی که روابط انسانی به جای آنکه پایدار و متعهدانه باشند، به‌صورت موقتی، مصرفی و مبتنی بر رضایت آنی شکل می‌گیرند. به همین دلیل، افراد در تجربه زیسته خود، همواره با نوعی ناامنی، اضطراب و احساس عدم قطعیت مواجه‌اند این سیالیت نه تنها روابط اجتماعی، بلکه نهاد خانواده و نقش‌های جنسیتی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در دوران مدرنیته سیال، مادران با مجموعه‌ای از

1. Theoretical Sensitivity

2. Giddens

3. Reflexive self

4. Structuration

5. Duality of structure

6. Zygmunt Bauman

انتخاب‌ها، فشارها و تضادها روبه‌رو هستند. از یک‌سو، گفتمان‌های فرهنگی و سنتی همچنان از آنان انتظار دارند نقش «مادر فداکار و تمام‌وقت» را ایفا کنند؛ از سوی دیگر، الزامات دنیای مدرن — مانند اشتغال، استقلال اقتصادی، فردگرایی و خودتحقیق — آنان را به بازاندیشی در نقش مادری وادار می‌کند. در نتیجه، مادری در مدرنیته سیال، فرآیندی ناپایدار، انتخابی و مذاکره‌ای است؛ تجربه‌ای که در آن زنان مدام میان خواسته‌های شخصی و انتظارات اجتماعی در نوسان‌اند (Bauman, 2001).

اولریش بک و الیزابت بک-گرنشایم^۱، «فردی‌سازی» را یکی از ویژگی‌های اصلی مدرنیته متأخر می‌دانند. از نظر آنان، تضعیف سنت‌ها و هنجارهای جمعی باعث شده است افراد بیش از گذشته مسئول انتخاب و سازمان‌دهی زندگی خود باشند. این وضعیت، در کنار افزایش آزادی و امکان انتخاب، با افزایش اضطراب، مسئولیت فردی و احساس تنهایی نیز همراه است. خانواده و روابط خصوصی از مهم‌ترین عرصه‌های تأثیرپذیر از این فرآیند هستند؛ به گونه‌ای که نقش‌های جنسیتی، زناشویی و والدینی دیگر کاملاً از پیش تعیین‌شده نیستند و افراد باید آنها را براساس انتخاب‌ها و تصمیمات خود بازتعریف کنند. بنابراین، خانواده مدرن بیش از آنکه بر «وظیفه» استوار باشد، بر «انتخاب» شکل می‌گیرد (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). در همین چارچوب، مادری نیز از یک نقش سنتی و ازپیش‌تعیین‌شده به عرصه‌ای از انتخاب و خودبازاندیشی تبدیل شده است. زنان درباره زمان مادر شدن، تعداد فرزندان، شیوه تربیت و معنای مادری برای خود تصمیم‌گیری می‌کنند. در نتیجه، مادری نیز بخشی از فرآیند فردی‌سازی است که در آن فرد باید روایت شخصی خود از یک «زندگی خوب» را شکل دهد (Beck & Beck-Gernsheim, 2002).

در حوزه نظریات فمینیستی، رودیک^۲ (۱۹۸۹) با مفهوم «تفکر مادری»^۳ مادری را نوعی کنش عقلانی-اخلاقی می‌داند که شامل مراقبت، مسئولیت و بازتاب اخلاقی است. آکلی (۲۰۱۳) مادری را ساختی اجتماعی و فرهنگی معرفی می‌کند که درون روابط قدرت جنسیتی شکل می‌گیرد. فریدان^۴ (۱۹۶۳) در کتاب «رمز وراز زنانه»^۵ نشان می‌دهد چگونه ایده‌آل «زن خانه‌دار کامل» منجر به احساس بی‌معنایی و نارضایتی زنان می‌شود، و دوبووار^۶ (۱۹۴۹) با نقد مفهوم «زن به‌عنوان دیگری»، نقش‌های مادری را در چارچوب نظام پدرسالارانه تحلیل می‌کند.

در این پژوهش، نظریات گیدنز، باومن، بک و بک‌گرنشایم و نیز دیدگاه‌های فمینیستی در باب مادری، صرفاً در ایجاد حساسیت نظری پژوهشگر نسبت به پدیده مورد مطالعه مدنظر بوده است. بدین معنا که این نظریات افق دیدی فراهم کردند تا مادری نه به‌عنوان نقشی ایستا، بلکه به‌مثابه فرایندی اجتماعی، بازتابی و در حال بازتعریف فهم شود. برآیند این دیدگاه‌ها، حساسیتی نظری پدید آورد که پژوهشگر را در فرآیند تحلیل مضمونی نسبت به مفاهیمی چون عاملیت، بازاندیشی، خودمختاری و تعارض میان گفتمان‌های سنتی و مدرن مادری هوشیار ساخت. از این‌رو، یافته‌های پژوهش نیز در پرتو چنین حساسیت نظری‌ای تفسیر و معناگذاری خواهند شد.

1. Beck & Beck-Gernsheim

2. Ruddick

3. Maternal thinking

4. Friedan

5. The Feminine Mystique

6. De Beauvoir

روش و داده‌های پژوهش

این پژوهش به جهت آنکه به دنبال واکاوی تغییرات معنای مادری در چرخه زندگی مادران است، به روش کیفی تحلیل مضمون^۱ انجام شده است. این روش از طریق تمرکز بر معنا در یک مجموعه داده، به محقق اجازه می‌دهد تا معانی مشترک را ببیند و درک کند (Saunders et al., 2012: 112)؛ لذا سبب کسب معرفت عمیق، درباره معنای مادری می‌شود. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه‌های عمیق گردآوری شده است.

هدف اصلی پژوهشگر برای انتخاب نمونه، گزینش افرادی است که منبعی غنی از اطلاعات برای پرسش پژوهش باشند (Saunders et al., 2012: 112). بر این اساس در پژوهش حاضر از نمونه‌گیری هدفمند^۲ و گلوله‌برفی^۳ استفاده شده است. در مرحله اول، با ورود به اماکن عمومی گوناگون، تعدادی از مادران شناسایی شدند. مادرانی شرایط ورود به مصاحبه را داشتند که ویژگی‌های زیر را داشته باشند: (۱) بازه سنی آنها بین ۲۰ تا ۳۵ سال باشد. (۲) یک فرزند خردسال داشته باشند. (۳) باهمسرشان زیر یک سقف زندگی کنند و ازدواج اول‌شان باشد. (۴) در زمان انجام مصاحبه قصد داشتن فرزند دوم (به صورت اختیاری) نداشته باشند. بعد از این که شرایط ورود به مصاحبه بررسی شد، چنانچه آمادگی و زمان کافی داشتند از آنها مصاحبه به عمل آمد. در مرحله دوم، نمونه‌گیری به صورت گلوله‌برفی انجام شد و از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد چنانچه فرد دیگری را با شرایط مذکور می‌شناسند که برای انجام مصاحبه مناسب باشد، معرفی نمایند. مدت زمان مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه بوده است. مصاحبه‌ها تماماً با رضایت کامل مادران و توسط محقق انجام، ضبط و پیاده‌سازی شد. مطالعه حاضر پس از ۲۱ مورد مصاحبه عمیق به اشباع رسید، اما برای اطمینان بیشتر، مصاحبه‌های تکمیلی تا ۲۴ مورد ادامه یافت.

تجزیه و تحلیل داده‌ها هم‌زمان با گردآوری آنها انجام شد. مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی، براساس اشتراکات مفهومی کدگذاری و کدهای مشابه در طبقات و مضامین مرتبط قرار گرفتند. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، نتایج به تعدادی از مشارکت‌کنندگان ارائه و همچنین توسط ممیزان بیرونی^۴ بررسی شد. تمامی مصاحبه‌ها نیز با رضایت آگاهانه، حفظ محرمانگی و استفاده از نام‌های مستعار انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، با ۲۴ مادر تک‌فرزند ۲۰ تا ۳۵ ساله ساکن شهرستان لاهیجان گفتگو شد. براساس مشخصات شرکت‌کنندگان در مصاحبه عمیق، همه آنها دارای تحصیلات دانشگاهی هستند و در بازه زمانی ۲ تا ۶ سال بعد از ازدواج، صاحب فرزند شدند. ویژگی مصاحبه‌شوندگان در جدول ۱ آمده است.

1. Theme Analysis (TA)

2. Purposive Sampling

3. Snowball Sampling

4. External Audits

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی مشارکت کنندگان در پژوهش

اسم	سن	شغل	تحصیلات	چند سال بعد از ازدواج بچه دار شدید؟
مونا	۳۴	مشاور	دانشجوی دکتری	۵ سال
گندم	۲۷	کارمند	کارشناسی ارشد	۳ سال
اعظم	۳۴	معلم	دکتری	۶ سال
الناز	۲۷	معلم	کارشناسی	۴ سال
مسیحا	۳۲	کارمند	کارشناسی ارشد	۵ سال
محبوبه	۲۵	فروشنده	کارشناسی	۲ سال
سمیرا	۳۰	کارمند	کارشناسی ارشد	۳ سال
سها	۲۶	خانه دار	کارشناسی	۲ سال
مهسا	۳۴	کارمند	کارشناسی ارشد	۳ سال
مائده	۲۳	فروشنده	کارشناسی	۲ سال
معصومه	۲۵	مغازه دار	کارشناسی	۳ سال
صفورا	۳۱	خیاط	کارشناسی ارشد	۳ سال
فرخنده	۳۰	خانه دار	کارشناسی	۵ سال
مریم	۳۵	مغازه دار	کارشناسی ارشد	۴ سال
سارا	۳۱	آرایشگر	کارشناسی	۳ سال
نیلوفر	۳۳	کارمند	کارشناسی ارشد	۳ سال
زهرا	۲۲	آرایشگر	کارشناسی	۲ سال
اکرم	۲۸	منشی	کارشناسی	۲ سال
سوگند	۲۹	خانه دار	کارشناسی ناتمام	۳ سال
فاطمه	۲۶	فروشنده	کارشناسی	۲ سال
بتول	۲۹	معلم	کارشناسی	۳ سال
ساناز	۳۴	خانه دار	کارشناسی	۲ سال
ستاره	۲۰	منشی	کاردانی	۲ سال
افسانه	۲۹	معلم	کارشناسی ارشد	۳ سال

مضامینی که از داده‌های مصاحبه از مادران تک‌فرزند ۲۰ تا ۳۵ ساله به دست آمد به تفکیک هر دوره (قبل از بارداری، دوران بارداری و بعد از بارداری) در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. مضامین اصلی و فرعی مستخرج از تحلیل داده‌ها

الف) چرخه زندگی مادری، قبل از بارداری - مضمون اصلی: مادری، رؤیایی شیرین: تصویری آرمانی پیش از تجربه بارداری

مضامین فرعی	طبقات اصلی	طبقات فرعی	مفاهیم
احساسی - عاطفی			
احساس خوب و مثبت	لذت از تکرار خویش	ادامه یافتن خود؛ داشتن نسخه دوم از خود؛ شبیه خود بودن فرزند	
	مادر مایه آرامش و ارزش	ارزش وجودی مادر؛ مادر منبع معنا؛ تصور آرمانی مادری براساس تجربه الگویی	
اشتیاق به مادر شدن	فقدان چالش در زندگی مشترک	احساس امنیت در زندگی مشترک؛ تأمین حمایت اجتماعی پیش از مادری؛ آمادگی روانی برای مادری از طریق همسویی زوجین	
	عشق بین زوجین	فرزند به عنوان تداوم عشق؛ مادری به معنای بازنمایی عشق؛ کمال عاطفی از طریق تجربه مادری	

ب) چرخه زندگی مادری، در دوره بارداری - مضمون اصلی: بازآفرینی مادری: از ایده آل ذهنی تا تجربه زیسته

مضامین فرعی	طبقات اصلی	طبقات فرعی	مفاهیم
روحي - احساسی			
تلخ + شیرین (جمع نقیضین)	حالات بد، تغییرات ظاهری	احساس خستگی و فرسودگی؛ ترس از زایمان و مرگ؛ احساس از کنترل خارج شدن بدن	
	احساس افسردگی، استرس، ترس	اضطراب از سلامت جنین؛ احساس فاصله عاطفی از همسر؛ احساس ناکافی بودن	
	تجربه اولین احساس ناب مادری	احساس پیوند عاطفی با جنین؛ شادی و سرور لحظه‌ای؛ تجربه تحقق آزمان‌ها؛ تجربه عشق بی‌قید و شرط	
حمایتی			
نیاز به حمایت اجتماعی	حمایت همسر و اطرافیان	کاهش اضطراب از طریق حمایت همسر؛ تقویت صبر و تحمل از طریق حمایت شبکه اجتماعی؛ حمایت عاطفی مستقیم همسر	

ج) چرخه زندگی مادری در دوره بعد از بارداری - مضمون اصلی: بی‌کرائگی مادری: سفری بی‌بازگشت و بی‌پایان میان تلخی‌ها و شیرینی‌ها

مضامین فرعی	طبقات اصلی	طبقات فرعی	مفاهیم
روحی - احساسی	مادر محوری و انزوای	وابستگی افراطی کودک -	اضطراب جدایی از کودک؛ کنترل‌گری و حس مالکیت به کودک؛ انحصار مراقبتی مادر
	تدریجی همسر	فاصله گرفتن از همسر	کاهش ارتباط کلامی با همسر؛ اولویت دهی کامل به نیازهای کودک؛ احساس ناتوانی در مدیریت روابط زوجی
		الویت یافتن دیگری	تمرکز تمام عاطفی روی کودک؛ محو شدن مرزهای خود و کودک؛ تنظیم روزمرگی بر مدار کودک؛ ایثار مادی و عاطفی مادر
	حس رضایت	احساس کامل بودگی زنان	تحقق هویت مادرانه؛ رضایت از نقش مادری؛ آرامش حاصل از مراقبت موفق کودک؛ تحقق آرمان ذهنی مادری
	احساس لذت منحصر به فرد	احساس ارزشمندی	تجربه مثبت زندگی؛ لذت ناب و بی‌مانند از تعامل با کودک؛ تجربه حسی بی‌بدیل و یکتا اهمیت وجود مادر در زندگی کودک؛ احساس تأثرگذاری و مفید بودن؛ ایجاد حس اعتماد به نفس؛ نگاه‌های مثبت همسر و دیگران به مادر
نگاه مسئولانه	حس ناکامی	احساس زیان‌مندی	از دست دادن هویت فردی؛ فراموشی خود و فداکاری مفرط؛ ناتوانی در بازسازی خود شخصی؛ تضاد عاطفی میان عشق مادری و فقدان خود
	افسردگی بعد از زایمان	از دست دادن زیبایی‌های ظاهری	انزوای اجتماعی؛ احساس ناکافی بودن؛ فشار روانی ناشی از مسئولیت؛ خستگی ذهنی شدید کاهش اعتماد به نفس مرتبط با ظاهر؛ نارضایتی از تغییرات بدنی؛ نگرانی از قضاوت دیگران؛ کاهش جذابیت اجتماعی
	مادری، مسئولیتی پر زحمت و همیشگی از خودگذشتگی	مادر مسئول تمام عیار فرزند	احساس وظیفه دائمی؛ ادراک نابرابر در تقسیم وظایف؛ کنترل کامل بر رشد کودک؛ انتظارات دیگران از مادر
نگاه پیشرفت‌مدارانه	عاشق همیشه نگران	مادر صرفه‌جوی مالی	فداکاری مالی در برابر نیاز کودک؛ تقدم نیاز کودک بر نیاز شخصی؛ مدیریت مالی برای رفاه کودک
	مانع رشد	مانع رشد شغلی و تحصیلی	واکنش به کوچکترین تغییر کودک؛ نگرانی دائمی و عدم آرامش ذهنی؛ حساسیت بیش از اندازه به وضعیت کودک
حمایتی	عامل رشد	ارتقاء توانمندی‌ها و توسعه هویت شخصی	احساس عقب ماندگی و رکود در مسیر تحصیلی و شغلی؛ محدودیت زمان و انرژی در کار و تحصیل؛ تداخل نقش مادری و شغلی؛ کمبود زمان برای رشد تحصیلی
	رسمی شدن خانواده و پایداری زندگی زناشویی	تعمیق تعهد زناشویی؛ تجربه وحدت خانوادگی از طریق فرزند؛ بازتعریف جایگاه زن در رابطه زناشویی	افزایش توان خودمدیریتی؛ کشف توانمندی‌های درونی؛ آگاهی از ظرفیت فردی؛ صبور بودن
	نیاز به حمایت اجتماعی	مشارکت همسر و اطرافیان	حمایت عملی و عاطفی همسر؛ حمایت خانوادگی از مادر؛ کاهش فشار اجتماعی از طریق حمایت اجتماعی؛ احساس همراهی و امنیت عاطفی
	حضور مشاور کودک	اتکا به دانش تخصصی؛ آموزش مهارت‌های مادری از طریق منابع علمی؛ گذار از حمایت والدین به حمایت متخصص؛ کاهش اضطراب مادر از طریق مداخله تخصصی	

معنای مادری از منظر مادران تک‌فرزند برآیندی از عوامل متعدد است. براساس نتایج سه مضمون اصلی معنای مادری در چرخه زندگی مادران پدیدار شد. دوره قبل از بارداری عبارتند از: «مادری رؤیایی شیرین: تصویری آرمانی پیش از تجربه بارداری». در این مرحله، فرد بیشتر از طریق خانواده و دوستان تصویری نسبتاً آرمانی از مادری دارد. او ممکن است مادر بودن را مترادف با عشق بی‌قید و شرط، فداکاری یا حتی یک نقش طبیعی و سرشار از لذت ببیند. اما این معنا حاصل تعاملات نمادینی است که از جامعه دریافت کرده است. دوره بارداری عبارتند از: «بارداری بازآفرینی مادری: از ایده‌آل ذهنی تا تجربه زیسته»، در این مرحله، فرد وارد مرحله جدیدی از تجربه زیسته می‌شود. بدنش تغییر می‌کند، مسئولیت‌هایش متفاوت می‌شود و انتظارات اجتماعی از او بیشتر نمایان می‌گردد. او، معنای جدیدی از مادری را درک می‌کند. همچنین، ممکن است با استرس‌ها و چالش‌هایی روبه‌رو شود که تصویر ایده‌آل قبلی او از مادری را تغییر می‌دهد. دوران بعد از بارداری عبارتند از: «بی‌کرانگی مادری: سفری بی‌بازگشت و بی‌پایان میان تلخی‌ها و شیرینی‌ها»، در این مرحله مادر، با واقعیت‌های جدیدی مواجه می‌شود. مسئولیت‌های شبانه‌روزی، خستگی، تغییرات روانی و اجتماعی و حتی گاهی احساس از خودبیگانگی باعث می‌شود که تصویر او از مادری تغییر کند. او اکنون در تعامل با کودک، خانواده و جامعه، معنای جدیدی از مادر بودن را تجربه می‌کند.

۱) "دوران قبل بارداری": مادری رؤیایی شیرین: تصویری آرمانی پیش از تجربه بارداری

زمانی که زنان هنوز بارداری و مادر شدن را تجربه نکرده‌اند، نگاهی سراسر مثبت و شیرینی را در مادری معنا می‌کنند.

۱-۱. نگاه احساسی و عاطفی

این نگاه، نسبت به معنای مادری خود در برگرفته دو مضمون دیگر است: «احساس خوب و مثبت» و «اشتیاق به مادر شدن». مادران قبل از بارداری نگاه کاملاً مثبت و شیرینی به مادری و فرزند داشتن دارند. مادران، داشتن موجودی از جنس خود را به مثابه تکرار خود توصیف می‌کردند. البته این گروه از زنان بیان کردند که از سختی‌های مسئولیت و تربیت فرزند آگاهی نداشتند. مونا ۳۴ ساله، دانشجوی دکتری و مشاور:

«من قبل از اینکه بارداری و مادری را تجربه کنم تصورم از مادر شدن منبع آرامش، امید و عشق بود».

از آنجا که مادران نقش و جایگاه مهمی در خانواده دارند، مایه آرامش و ارزش هستند. اعظم ۳۴ ساله، دکتری و معلم:

«از نظر من مادری نقش بسیار ارزشمند و مفیدی است و گمان کردم اگر مادر شوم می‌توانم انسان مفید و بالارزشی باشم».

مادرانی که نگاه مثبتی به مادری دارند و تمایل دارند فرزند به دنیا آورند، چالشی در زندگی مشترک‌شان ندارند و چنانچه اگر چالشی داشتند، هرگز مادر شدن و فرزندآوری را انتخاب نمی‌کردند. مونا ۳۴ ساله، دانشجوی دکتری و مشاور:

«من هیچ چالش خاصی قبل از بچه‌دار شدن با همسر نداشتیم. برعکس اگر کوچک‌ترین چالشی داشتیم اصلاً به بچه‌دار شدن فکر نمی‌کردم».

عشق و علاقه، ثبات و رضایت از زندگی زنشویی، اشتیاق به فرزندآوری را در بین زوجین افزایش می‌دهد. سارا ۳۱ ساله، کارشناسی و آرایشگر:

«من آنقدر عاشق همسرم بودم که تمایل داشتم از او فرزندی داشته باشم که هم نسلش ادامه پیدا کند و هم زندگی مان مستحکم تر شود».

(۲) "دوران بارداری": بازآفرینی مادری: از ایده‌آل ذهنی تا تجربه زیسته

معنای مادری می‌تواند تولیدکننده مفاهیم بسیار باشد. در این دوران، نگاه روحی و احساسی و نگاه حمایتی پدیدار گشت. لازم به ذکر است در این دوره، مادران باردار در وجود خود، احساس مسئولیت ویژه‌ای نسبت به فرزندشان دارند.

۱-۲. نگاه روحی - احساسی

دوران بارداری می‌تواند یکی از مهیج‌ترین و در عین حال سخت‌ترین دورانی باشد که یک زن در طول عمر خود تجربه می‌کند. یکی از معانی مبسوطی که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشتند، تلخی‌ها و شیرینی‌های دوران بارداری است. زنان باردار در دوران بارداری، ممکن است تجربیات سختی را سپری کنند که ناشی از حالات بد مانند حالت تهوع و تغییرات ظاهری است. مونا ۳۴ ساله، دانشجوی دکترا و مشاور:

«در دوران بارداری کم‌تر تصور می‌کنی، بیشتر تجربه می‌کنی. در این دوران با شکل جدیدی از مسئولیت‌ها مواجه می‌شی. اضطراب‌ها و نگرانی‌ها، تغییرات هورمونی و ظاهری، دغدغه‌های سلامت و رشد جنین. من در این دوران به شدت دچار بی‌حالی بودم که این دوران را بسیار برایم سخت کرد».

زنان در دوران بارداری درگیر احساسات ناخوشایندی همچون ترس، افسردگی، سردرگمی می‌شوند. ستاره ۲۰ ساله، کاردانی و منشی:

«بسیار علاقه‌مند به مادری بودم. آرزویم این بود که با همسرم که عاشقانه دوستش دارم فرزندی داشته باشم. اما دوران بارداری به شدت دچار شک شدم. شک از اینکه آیا از پس بزرگ کردن و تربیت فرزندم بر می‌آیم».

همچنین در برخی از موارد، مادران تجربیات مثبتی از دوران بارداری‌شان داشتند. مسیحا ۳۲ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«قبل از بارداری فکر می‌کردم این دوران سخت تر باشه ولی دوران خوب و شیرینی بود».

اولین تجربه از احساس مادری در دوران بارداری رقم می‌خورد. زمانی که جنین شروع به رشد می‌کند، به مادر احساس خلق کردن می‌دهد. بتول ۲۹ ساله، کارشناسی و معلم:

«زمانی که باردار شدم، لحظه شنیدن صدای ضربان قلب پسر، بهترین، شیرین‌ترین و ناب‌ترین لحظه برای من بود».

۲-۲. نگاه حمایتی

بارداری، یکی از دوره‌های با اهمیت زندگی و در عین حال یک دوره آسیب‌پذیر در زندگی زنان به شمار می‌رود. زنان در دوران بارداری، نیازهای جسمی و عاطفی‌شان افزایش می‌یابد. در این میان، حمایت و همدلی همسر و خانواده‌ها بسیار می‌تواند تأثیرگذار باشد. اعظم ۳۴ ساله، دکترا و معلم:

«در دوران بارداری همسر من بسیار همراه من بود خیلی به خوراک و تغذیه ام توجه می کرد. در آن دوران توجه همسر، خانواده ها و حتی همکارانم را در محیط کار داشتم».

تجربیات مادران گویای آن است که در پاره ای از موارد، زنان باردار حمایت های مورد انتظار را از خانواده و یا همسر دریافت نکرده اند. افسانه ۲۹ ساله، کارشناسی ارشد و معلم:

«در دوران بارداری همسر من همراه و همدل نبود شاید به خاطر ترس از مسئولیت پدر شدن بود».

۳) "دوران بعد از بارداری": بیکرانگی مادری: سفری بی بازگشت و بی پایان میان تلخی ها و شیرینی ها

مادران بعد از تولد فرزندشان، درگیر مسائلی می شوند که معنای مادری را در ذهن شان متفاوت می کند.

۱-۳. نگاه روحی - احساسی

عشق و محبت مادری احساسی منحصر به فرد و ارزشمند است، اما ورود به دنیای مادری با چالش ها و تغییرات زیادی همراه می شود. پس از تولد نخستین فرزند، سبک زندگی تغییر کرده و روابط زن و شوهر نیز معمولاً دستخوش تغییراتی می شود که مهم ترین این تغییرات شامل وابستگی مادر - کودک، فاصله گرفتن از همسر و اُویت یافتن دیگری (فرزند) است. از طرفی، کودکان گرایش به درگیری عاطفی با مادر دارند، چون مادر به سادگی مهم ترین تأثیر را در مرحله اولیه زندگی آن ها دارد. اگر نیازهای عاطفی کودک برطرف نشود و او احساس ایمنی نکند، دچار درماندگی و نوعی حالت وابستگی می شود. مهسا ۳۴ ساله، کارشناسی ارشد و کارمند:

«تمام کارهای پسر من را خودم انجام میدم. موقع خواب تنها نمی تونه بخوابه من حتما باید کنارش باشم».

زمانی که فرزند اول متولد می شود روابط بین پدر و مادر تا حدودی تغییر می کند. این تغییرات به وجود آمده غافل گیر کننده است. پژوهش های فراوان نشان می دهد کیفیت روابط حدود دو سوم زوج هایی که اولین فرزندشان به دنیا می آید؛ افت پیدا می کند. مونا ۳۴ ساله، دانشجوی دکتری و مشاور:

«با تولد فرزند، چالش های زندگی مشترک افزایش می یابد؛ از جمله فاصله میان زوجین، اختلاف در شیوه فرزندپروری، شب بیداری، گریه های نوزاد و احساس درماندگی مادر. با گذر زمان، این چالش ها پایان نمی یابند. بلکه با رشد کودک به شکل های جدیدی ادامه پیدا می کنند».

مادر نمونه بودن، از دغدغه های مهم زنان است. تولد فرزند، با ایجاد تغییرات در هویت و سبک زندگی، نقش مادری و مسئولیت های جدیدی را بر آنان تحمیل می کند و فرزند برای شان در اُویت قرار می گیرد. اکرم ۲۸ ساله، کارشناسی و منشی:

«من هرکاری می کنم تا نیازهای بچه ام رفع بشه. از خواسته های خودم می گذرم تا بچه ام آب تو دلش تکون نخوره».

زنان با تجربه مادری، احساس کامل بودن، رضایت و ارزشمندی می کنند و تولد فرزند را موجب تحقق توانایی های بالقوه و افزایش احساس کامیابی و غرور می دانند. مریم ۳۴ ساله، کارشناسی ارشد و مغازه دار:

«از نظر خانواده همسر زنی که بچه نداره، کامل نیست. بعد از مادر شدن، احساس غرور کردم و احساس کردم زنانگی ام را کامل کردم».

مادرشدن یکی از سخت‌ترین اما شیرین‌ترین دوران زندگی مادران است. زنان با مادر شدن احساساتی را تجربه می‌کنند که هیچ‌گاه در زندگی تجربه نکرده‌اند. لذتی که، منشأ آن فرزند است. محبوبه ۲۵ ساله، کارشناسی و فروشنده:

«وقتی مادر می‌شی احساس می‌کنی که خدا تورو لایق دوسته که موجودی از وجودت رو بهت بده. انگار خدایه نگاه دیگه‌ای به من داشته.»

زنان پس از مادرشدن تجربه دریافت مراتبی از ارزش و احترام را از جانب دیگران داشته‌اند که آن را مدیون جایگاه مادری در جامعه می‌دانند. اما معمولاً در سطح ساختاری رویکردی دوگانه و متناقض وجود دارد. شاید این تغییر در نگاه به مادری در جامعه ایران گذار جامعه ایران از سنتی به مدرنیته را نشان می‌دهد که منفعت‌طلبی در انسان‌ها از هرچیزی مهم‌تر است. محبوبه ۲۰ ساله، کارشناسی و فروشنده:

«زمانی که فرزندم به دنیا اومد من در محل کارم به مشکل خوردم. چون بعضی روزا بچه لج می‌کنه اجازه نمیده از خونه بیرون بیام و دیر به محل کارم می‌رسم.»

احساس زیانمندی و ناکامی زمانی شکل می‌گیرد که مادران هزینه‌ها و فشارهای مادری را بیش از مزایای آن تجربه کنند. مشکلاتی مانند بی‌قراری یا بیماری فرزند، مشکلات اقتصادی، نبود حمایت، همسر نامناسب و محرومیت از علایق شخصی می‌تواند موجب احساس پشیمانی و زیان‌دیدگی از مادری شود. سمیرا ۳۰ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«بعضی وقت‌ها که با همسر دعوا می‌شه و دوست دارم قید همه چیزو بزنم برم. پیش آمده در اون لحظه از اینکه بچه‌دار شدم احساس پشیمانی کنم.»

باومن افسردگی پس از زایمان را از بیماری‌های دنیای مدرن می‌داند که پیامد مادری به‌عنوان «تعهدی فسخ ناپذیر با پایانی نامعلوم» است که با بافت زندگی مدرن همخوانی ندارد. «آگاهی از چنین تعهدی ممکن است تجربه‌ای آسیب‌زا باشد. افسردگی پس از زایمان و بحران‌های زناشویی پس از تولد بچه، بیماری‌های خاص جامعه «سیال مدرن» هستند (باومن، ۱۳۸۴). اکرم ۲۸ ساله، کارشناسی و منشی:

«پس از تولد فرزندم، کاهش تمایل به حضور در جمع‌های خانوادگی، میل به تنهایی، تحریک‌پذیری و عصبانیت، به‌ویژه در مواجهه با رفتار و گریه کودک، را تجربه کردم.»

بارداری، زایمان و شیردهی می‌تواند تغییرات جسمانی پایداری در مادران ایجاد کنند؛ از جمله افزایش وزن، بیماری‌ها، تغییرات پوستی و ریزش مو که در برخی موارد به کاهش احساس زیبایی و رضایت از ظاهر منجر می‌شود. نیلوفر ۳۳ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«من قبل از بارداری موهای پر پشتی داشتم، اما در دوران بارداری و بعد از زایمان به شدت دچار ریزش مو شدم و پوستم شل شد و ترک خورد.»

۳-۲. نگاه مسئولانه

مادری انجام سلسله‌ای از کارها برای فرزند است. بنابراین مادری با فرزنددار شدن معنا می‌یابد. این احساس که از زمان بارداری شروع می‌شود با زایمان و مراحل رشد کودک گسترش می‌یابد. مراقبت، حمایت، محبت، بازی و تربیت سلسله‌اموری‌اند که مادران در ارتباط با فرزندان خویش انجام می‌دهند. مسئولیت‌های گسترده زنان در قبال فرزندان، خانواده و همسر، فشار زیادی بر مادران وارد می‌کند. تفاوت میان تصور آنان از مادری و واقعیت‌های آن، در برخی موارد موجب احساس افسردگی، سرخوردگی و نارضایتی می‌شود (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶). با توجه به ساختار خانواده جدید، همه مسئولیت سلامت جسمی و رفتاری کودک بر عهده مادر است. زهرا ۲۲ ساله، کارشناسی و آرایشگر:

«از وقتی مادر شدم، دیگه وقتی برای خودم ندارم. بیشتر مسئولیت بچه و تربیتش روی دوش منه و همسر هم همکاری چندانی نمی‌کنه. از طرفی، به خاطر مسئولیت‌های مادری مجبور شدم کار قبلیم رو کنار بذارم و یه کار نیمه‌وقت پیدا کنم».

در جامعه ایران اگر مادری برای فرزندش ایثار و از خودگذشتگی نکند، برچسب مادر نالایق را می‌خورد. در این قسمت به مواردی مانند مادر صرفه جوی مالی و یک عاشق همیشه نگران اشاره می‌شود. از توقعاتی که از سوی اطرافیان متوجه مادران است، این است که مادر سعی کند چشم‌داشت‌های مالی خود را کاهش داده و هزینه کمتری را نسبت به اعضای خانواده بر اقتصاد خانواده تحمیل کند. ستاره ۲۰ ساله، کاردانی و منشی:

«با اینکه خودم منشی دکتر هستم، اما زمانی که برای خودم یه لباس می‌خرم اطرافیان به من میگن که زیاد ولخرجی نکن پولاتو نگهدار برای روز مبادا».

عشقی که این دسته از مادران نسبت به فرزندشان دارند باعث می‌شود که محرومیت‌ها و سختی‌ها توسط زنان نادیده گرفته شود و احساس رضایت در آن‌ها ایجاد شود. مهسا ۳۴ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«درسته مادر بودن وظایف بسیار سنگینی هست؛ اما من هرگز از اینکه مادر شدم پشیمان نیستم».

۳-۳. نگاه پیشرفت‌مدارانه

مادری می‌تواند به‌عنوان یک شمشیر دو لبه عمل کند. تحلیل داده‌ها نشان داد که مادری هم عامل رشد است و هم مانع رشد. مادر شدن و فرزندآوری همیشه به‌عنوان یک عاملی که رشد را در عرصه‌های تحصیلی و شغلی با کندی مواجه می‌کند، مطرح است و این اثرگذاری برای زنان به مراتب بیشتر از مردان مشهود است. زمانی که مادران به واسطه مادر شدن از مسیر پیشرفت، ترقی و حرکت به سمت جلو باز می‌مانند، درگیر احساسات ناخوشایندی همچون افسردگی و ناکامی می‌شوند.

مهم‌ترین فعالیتی که پرداختن به آن مادران را دچار تعارض می‌کند، اشتغال است. اختصاص یافتن بخش عمده وقت زنان به مراقبت از کودک به ویژه در سال‌های اولیه تولد کودک امکان ادامه دادن به فعالیت شغلی مثل قبل را از بین می‌برد. استراتژی تغییر وضعیت شغلی بتواند زنان را برای حل این تعارض کمک کند اما پیشرفت شغلی را با مانعی بزرگ روبه‌رو خواهد ساخت. ساناز ۳۴ ساله، کارشناسی و خانه‌دار:

«از زمانی که مادر شدم دیگه نتونستم برم سرکار. بعضی وقت‌ها احساس پوچی می‌کنم. دوستانم همه درس خوندن و رفتن سرکار دستشون تو جیب خودشون هست و مستقل شدند. اما من نه».

شاید به صورت قطع نتوان نتیجه گرفت که فرزند به معنای مانع در تحصیل است چراکه بسیاری از مادران بعد از اینکه مادر شدند و فرزندی به دنیا آوردند توانستند مدارج بالایی تحصیلی را طی کنند اما به‌طور قطع می‌توان گفت وجود فرزند و مادری یک سرعت‌گیر برای دستیابی به مدارج تحصیلی بالاتر محسوب می‌شود. الناز ۲۷ ساله، کارشناسی و معلم:

«من بعد از تولد فرزندم دیگه ادامه تحصیل ندادم. خودم رو خیلی محدود کردم و تماماً در اختیار فرزندم هستم».

اما این سکه روی دیگری هم دارد؛ مادر شدن با تقویت هویت، اعتمادبه‌نفس و توانمندی‌های زنان، موجب افزایش مسئولیت‌پذیری، صبر، مهربانی، تاب‌آوری و رشد شخصیتی آنان می‌شود. صفورا ۳۱ ساله، کارشناسی‌ارشد و خیاط:

«تا قبل از اینکه بچه‌دار شم صبرم بسیار کم بود، ولی بعد از بچه‌دار شدن دیگه این شکلی نیستم صبورتر شدم، به خاطر بچه ام از بسیاری از خواسته‌هام گذشتم تا بتونم شرایط خوبی را برایش فراهم کنم».

نقش فرزند در تحکیم خانواده اهمیت بسیار زیادی دارد. در بسیاری از فرهنگ‌ها فرزند آوری تأثیر مستقیمی در کیفیت زندگی خانواده دارد. فرزندان می‌توانند زندگی را شاد و هدفمند کنند. مادر شدن و داشتن فرزند می‌تواند تنش‌ها را کاهش داده و یا روابط زناشویی را به شکل مطلوب‌تری برساند. مانده ۲۳ ساله، کارشناسی و فروشنده:

«از زمانی که فرزندم به دنیا آمد احساس می‌کنم که من توانستم به خانواده‌ام رسمیت ببخشم. وجود پسر باعث شده این حس در من شکل بگیرد و خانواده ام را تکمیل کنم».

۳-۴. نگاه حمایتی

در یافته‌های این تحقیق آورده شده است که مادر با تولد فرزند، با تحولات جدیدی در زندگی شخصی و اجتماعی‌اش آشنا می‌شود. بنابراین متناسب با شرایط جدیدی که مادر با آن مواجه شده است، بیشتر به کمک و حمایت نیازمند هستند. مشارکت همسر و اطرافیان و حتی در بسیاری از شرایط نیاز به وجود مشاور کودک و راهنمایی گرفتن از او بسیار می‌تواند کمک‌کننده باشد.

زنان زمانی که باردار می‌شوند نیاز به حمایت اطرافیان خود دارند. اما زمانی که فرزندشان متولد می‌شود این نیاز در آن‌ها تشدید می‌شود. مادر بودن یک نقش مستمر، امری مداوم و مسئولیتی تمام وقت است که از اول تا پایان عمر در جریان است. این امر باعث می‌شود مادر برای اینکه وظایف مادری را درست انجام دهد، از دیگران کمک بخواهد تا در این امر او را یاری کنند. سمیرا ۳۰ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«تا دو ماه من و همسرم شیفتی بیدار می‌شدیم. همسرم خیلی به من کمک کرد اگر او نبود من تنهایی قطعا از پشش بر نمی‌اومدم».

اگر همسری حامی نباشد باعث شکل‌گیری تجربه منفی مادری می‌شود و مسئولیت زنان را در نقش مادری تشدید می‌کند. مهسا ۳۴ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«همسر به هیچ عنوان نه همسری کردن را بلد است و نه پدر بودن را».

«فرزندپروری» یکی از سخت‌ترین کارهای دنیاست. تفاوت فرهنگی بین زن و شوهر می‌تواند بر این مورد، تأثیرگذار باشد. در این پژوهش نیز، بسیاری از مادرانی که با آن‌ها مصاحبه شد اشاره داشتند که یکی از چالش‌هایی که بعد از مادر شدن با آن روبه‌رو شدند، تربیت درست فرزند بوده و همین‌طور به اختلاف‌نظرهایی که با همسرشان در این زمینه داشتند، اشاره شده است. به همین خاطر نیاز به یک مشاور کودک برای مشورت گرفتن از آن‌ها بسیار مهم و جدی تلقی می‌شود. مسیحا ۳۲ ساله، کارشناسی‌ارشد و کارمند:

«پس از تولد فرزندم، تربیت صحیح، نحوه رفتار با کودک و واکنش‌های او، همچنین اختلاف نظر با همسر در شیوه برخورد با فرزند، از چالش‌های اصلی من بود که با کمک مشاوره و متخصصان کودک برای رفع آن تلاش کردم».

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، واکاوی تغییر معنای مادری در چرخه‌زندگی مادران تک‌فرزند براساس تجربه زیسته آنان در بستر فرهنگی لاهیجان است. معنای مادری در سه دوره پیش از بارداری، دوران بارداری و پس از بارداری بررسی شده است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که معنای مادری یک فرآیند مرحله‌ای اما سیال است که از یک تصویر آرمانی آغاز و در مواجهه با تجربه واقعی، به هویتی زیسته و در حال شکل‌گیری تبدیل می‌شود. پیش از بارداری، مادری بیشتر به صورت «روایی شیرین و آرمانی» و تحت تأثیر ارزش‌های فرهنگی، روایت‌های نسل‌های قبل و تصور «مادر خوب» درک می‌شود. در دوران بارداری، این تصویر آرمانی با تغییرات جسمی، روانی و اجتماعی مواجه شده و «بازآفرینی مادری» شکل می‌گیرد؛ یعنی مادر میان تصور ذهنی و واقعیت تجربه‌شده، معنای جدیدی از مادری می‌سازد.

پس از بارداری و زایمان، مادری از یک نقش صرف به هویتی عمیق، مستمر و تجربه بی‌کران تبدیل می‌شود که در کنار دلبستگی عاطفی، با مسئولیت‌های مراقبتی، فشارهای روانی و نیاز به حمایت اجتماعی همراه است. در این مرحله، مادران میان هویت فردی، نیازهای فرزند و شرایط اجتماعی به دنبال ایجاد تعادل هستند؛ فرآیندی که با مفهوم فردی‌شدن در نظریه یک مرتبط است.

براساس دیدگاه [گیدنز \(۱۹۸۴\)](#)، مادری بخشی از فرآیند «خودبازسازی» است و زنان از طریق تجربه مادری، در میان فشارهای فرهنگی و خواسته‌های شخصی، هویت و نقش خود را بازتعریف می‌کنند. مضامینی مانند احساس کامل‌بودگی، ارتقای توانمندی‌ها و توسعه هویت شخصی نیز نشان‌دهنده همین فرآیند هستند. از منظر [بک و بک-گرنشایم \(۲۰۰۲\)](#)، در عصر فردی‌سازی، نقش‌های خانوادگی دیگر کاملاً تابع قواعد سنتی نیستند و زنان باید میان خواسته‌های شخصی و الزامات مادری دائماً مذاکره کنند. موانع شغلی و تحصیلی، از خودگذشتگی و نگرانی‌های دائمی نشان‌دهنده این تعارض‌اند؛ تعارضی که در عین حال می‌تواند به افزایش آگاهی و حفظ عاملیت در دل محدودیت‌های اجتماعی منجر شود.

براساس دیدگاه [باومن \(۲۰۰۰\)](#)، مادری در شرایط مدرنیته سیال تلاشی برای ایجاد ثبات در جهانی متغیر است. مسئولیت‌پذیری کامل مادر و استفاده از حمایت همسر و مشاور کودک نشان می‌دهد که مادران برای ایجاد امنیت عاطفی فرزند و ثبات هویتی خود به شبکه‌های حمایتی تکیه می‌کنند. همچنین رویکردهای فمینیستی مادری را فراتر از یک تجربه زیستی و به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بررسی می‌کنند. احساس زیان‌مندی، تغییرات ظاهری بدن و افسردگی پس از زایمان، فشارهای فرهنگی بر زنان برای

تحقق الگوی «مادر ایده‌آل» را نشان می‌دهد. در مقابل، ارتقای توانمندی، احساس ارزشمندی و بهره‌گیری از مشاور کودک بیانگر تلاش مادران برای فاصله گرفتن از الگوی سنتی و حرکت به سوی مادری آگاهانه، علمی و خودمختار است.

در مجموع، حساسیت نظری این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که مادری در لاهیجان نه تجربه‌ای صرفاً زیستی، بلکه پروژه‌ای بازتابی، فرهنگی و اجتماعی برای ساخت معنا، بازسازی هویت و مذاکره با ساختارهای قدرت و جنسیت است. مادران در این بستر فرهنگی در تلاش‌اند میان نقش سنتی «مادر فداکار» و نقش مدرن «زن خودآگاه» توازن برقرار کنند؛ توازنی که خود، نشانه‌ای از پویایی مادری در جهان مدرن ایرانی است.

یافته‌های این پژوهش با مجموعه‌ای از تحقیقات هم‌راستا است که نشان داده‌اند تجربه زیسته مادری، به‌ویژه در دوران بارداری و پس از زایمان، تأثیر معناداری بر بازتعریف ذهنیت زنان نسبت به مادری و گرایش به تک‌فرزندی دارد. در این مطالعات، همانند نتایج تحقیق حاضر، مادری در ابتدا در ذهن بسیاری از زنان مفهومی ایده‌آلیستی، عاطفی و رمانتیک دارد؛ اما در فرآیند تجربه زیسته، این تصویر دچار دگردیسی می‌شود و مادری به مثابه کنشی پیچیده، پرزحمت، متناقض و مسئولیت‌آور ادراک می‌گردد. برای مثال پژوهش [رفت‌ج‌اه \(۱۳۹۶\)](#) نیز به این نکات اشاره داشته است که مادری نقشی پرزحمت، بی‌وقفه، بی‌اجر و پاداش و پیچیده است که زنان بعد از مادر شدن به آن واقف می‌شوند. مادری دارای کم‌ترین حقوق و بیشترین مسئولیت‌هاست. این پژوهش اشاره دارد که پدران، جامعه و دولت بایستی در انجام وظایف مادری از زنان حمایت کرده و حقوق آن‌ها را افزایش دهند و مسئولیت‌هایشان را تعدیل نمایند.

همچنین، یافته‌های این پژوهش در چند محور اساسی با نتایج [خلج‌آبادی فراهانی و سرایی \(۱۳۹۵\)](#) نیز همسو است. تجربه مادران لاهیجانی در این تحقیق نشان می‌دهد که مادری در عمل در بستری از کمبود حمایت همسری، فشارهای ساختاری و محدودیت‌های اجتماعی زیسته می‌شود؛ امری که موجب می‌شود مادران میان ایده‌آل‌های فرهنگی مادری و واقعیت تجربه‌شده نوعی بازاندیشی و تنظیم مجدد انتظارات انجام دهند. این الگو کاملاً با روندی که آن پژوهش برای تصمیم‌گیری زنان در زمینه فرزندآوری و مدیریت نقش‌ها توصیف می‌کند، هم‌جهت است و به سمت کاهش باروری و ترجیح تک‌فرزندی حرکت می‌کنند. در هر دو پژوهش، مادران در مواجهه با حمایت ناکافی، تنهایی مراقبتی، فرسودگی نقش و انتظارات سنگین فرهنگی به سمت نوعی «مدیریت فعال نقش مادری و گرایش به تک‌فرزندی» به‌عنوان یک استراتژی و راهکار حرکت می‌کنند. بدین ترتیب، تجربه زیسته مادران لاهیجانی تأیید می‌کند که کیفیت حمایت اجتماعی، وضعیت روابط همسری و واقعیت‌های اجتماعی-اقتصادی، نقشی تعیین‌کننده در معنا، شدت و شکل‌گیری مادری دارند؛ همان روندی که مطالعه خلج‌آبادی فراهانی و سرایی نیز در مقیاسی دیگر گزارش کرده است.

برپایه نتایج پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود گفتمان‌های رسانه‌ای و آموزشی، مادری را تجربه‌ای انسانی و نیازمند حمایت، نه صرفاً نقشی ایثارگرانه، معرفی کنند. همچنین با افزایش مشارکت فعال پدران در فرزندپروری می‌توان فشار مسئولیت را از دوش مادران کاهش داد. در کنار آن، سیاست‌گذاران و نهادهای حمایتی باید با طراحی برنامه‌های مناسب، به توانمندسازی مادران، ارتقای سلامت روانی-اجتماعی و ایجاد تعادل میان نقش‌های خانوادگی و فردی کمک کنند.

از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش، انجام آن در شهرستان لاهیجان است؛ بنابراین یافته‌ها لزوماً به مادران تک‌فرزند در سایر مناطق قابل تعمیم نیست. ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی لاهیجان، مانند ارزش‌های خانواده‌محور، شبکه‌های خویشاوندی، حمایت اجتماعی و

انتظارات سستی از نقش مادر، می‌تواند تجربه مادری را متفاوت شکل دهد. از این‌رو، انجام پژوهش‌های تطبیقی در شهرها و بافت‌های فرهنگی مختلف برای شناسایی تفاوت‌ها و شباهت‌ها و دستیابی به تصویری جامع‌تر از معنای مادری در ایران ضروری است.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، در رشته جامعه‌شناسی است که در دانشکده علوم انسانی و اجتماعی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی به انجام رسیده است. نویسندگان این مقاله از نظرات اصلاحی داوران و همچنین از تمامی شرکت‌کنندگان به‌خاطر مشارکت ارزشمند آن‌ها در این پژوهش تشکر و قدردانی می‌کنند.

منابع

احمدی، وکیل؛ قلی‌پور، سیاوش؛ ناصری، میلاد. (۱۴۰۳). همسان‌همسری و بازتعریف نقش زنان در تصمیم‌های اقتصادی خانواده: مطالعه‌ای در شهر اسلام‌آباد غرب. *تداوم و تغییر اجتماعی*، ۱۳(۱)، ۳۵-۵۴. <https://doi.org/10.22034/JSCC.2023.20568.1085>

افضلی، مرضیه؛ انتظاری، علی. (۱۳۹۹). مادری: سنج‌ها، معانی و انگیزه‌ها. مطالعات جنسیت و خانواده، ۸(۱)، ۷۰-۴۱.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381938.1399.8.1.2.7>

یژوهش در مشاوره کودک و نوجوان، ۱۴۰۳، ۲(۳)، ۱۲۳-۱۴۰. <https://doi.org/10.22034/jrcac.2025.2049614.1031>

جعفری سیریزی، فائزه؛ عسکری ندوشن، عباس؛ روحانی، علی. (۱۴۰۲). مادری در قلمرو اجتماعی-فرهنگی: یک مطالعه کیفی انتقادی. مطالعات اجتماع، روان‌شناخت، زنان، ۲۱(۲)، ۲۱۷-۱۷۹. <https://doi.org/10.22051/jwsp.2022.40022.2615>

جعفری، الهه؛ حقیقتیان، منصور؛ محمدی، اصغر. (۱۴۰۱). بررسی رابطه سبک زندگی و حمایت اجتماعی با هویت مادری زنان (مورد مطالعه: زنان شهر اصفهان). زن و جامعه، ۱۳(۴۹)، ۲۳۸-۲۲۳. <https://doi.org/10.30495/jzvj.2022.24562.3206>

۵۸. <https://doi.org/10.22095/jwss.2016.33826>

دراهمکی، احمد؛ اخوان ارمکی، معصومه. (۱۴۰۳). نگرش به هویت مادری و قصد فرزندآوری: مطالعه‌ای در میان زنان دارای حداقل یک فرزند مناطق شهری شهرسـ _____تان کاش_____.ان. زن در توسـ _____عه و سیاسـ _____ت، ۲۲(۱)، ۲۷۰-۲۴۵.

<https://doi.org/10.22059/iwdp.2023.358149.1008335>

دهدست، کوثر؛ ادیب‌زاده، زینب. (۱۴۰۲). تجارب زیسته مادران از چالش‌های تربیتی تک‌فرزندگی در دوران کودکی. پژوهش در مشاوره کودک و نوجوان، ۱۱(۱)، ۱۴۱-۱۱۹. <https://doi.org/10.22034/jrcac.2024.715501>

رفعت‌جاه، مریم. (۱۳۹۶). زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری مطالعه‌ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهر ری. جامعه‌شناسی ایران، ۴۱(۴)، ۱۶۴-۱۳۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1396.18.4.6.0>

- رضانی سادات محله، یاسمن؛ مشفق، محمود؛ طالبی صومعه‌سرای، مهشید. (۱۴۰۴). مطالعه کیفی معنای مادری در میان مادران تک‌فرزند ۲۰ تا ۳۵ ساله شهرستان لاهیجان. *مطالعات جمعیتی*، ۱۹(۱)، ۱۹۴-۱۷۷. <https://doi.org/10.22034/jips.2025.517499.1275>
- زارعی، محمد؛ نجاریان، سمانه؛ سماوی، عبدالوهاب. (۱۴۰۴). بازاندیشی مسئولیت مادری: نقش مشاوره گروهی شناختی وجودی در پذیرش دشواری‌های مادری. *سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۹(۲)، ۲۱۳-۲۰۵. <https://www.sid.ir/paper/1651778/fa>
- سفیری، خدیجه؛ زندی، فاطمه. (۱۴۰۰). پدیدارشناسی تجربه زیسته مادری (مورد مطالعه مادران ۲۰ تا ۴۵ ساله شهر اراک). *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۸(۱)، ۶۲-۳۷. <https://doi.org/10.22080/ssi.2021.22426.1930>
- صادقی، رسول و ساجدی، علیرضا (۱۴۰۴). چالش‌ها و پاسخ‌های سیاستی به باروری پایین در ایران (نشریه بررسی‌های مرکز ملی رصد اجتماعی کشور، شماره ۲، کد شناسه: ۱۰۰۲). مرکز ملی رصد اجتماعی کشور.
- عسکری ندوشن، عباس؛ رازقی نصرآباد، حبیبه بی‌بی. (۱۴۰۲). تجربه مادری و چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل: مطالعه کیفی در شهر تهران. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱۲(۳)، ۹۹-۱۲۲. <https://doi.org/10.22108/srsp.2023.138962.1934>
- معمار، فاطمه زهرا؛ تائبی، محبوبه. (۱۴۰۲). باروری سالم و پایداری محیط زیست: یک مطالعه مروری. *مجله دانشکده پزشکی اصفهان*، ۴۱(۷۴۶)، ۱۰۸۹-۱۰۸۲. <https://doi.org/10.48305/jims.v41.i746.1082>
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۰). پیش‌بینی جمعیت و متوسط رشد سالانه کل کشور در دوره‌های پنج‌ساله از سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۳۰ با شش سناریو فروض باروری (جدید). *تارنمای مرکز آمار ایران*. <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28512>
- Afzali, M., & Entezari, A. (2020). Motherhood: Types, meanings and motivations. *Gender and Family Studies*, 8(1), 41-70. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381938.1399.8.1.2.7>
- Ahmadi, V., Gholipour, S., & Naseri, M. (2024). Homogamy and redefining economic role of women in family: A study in Eslamabad-e Gharb City, Iran. *Journal of Social Continuity and Change*, 3(1), 35-54. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/JSCC.2023.20568.1085>
- Aker, S., Aydın Kartal, Y., Bulut, A., & Hızlıol, B. (2024). The identity of motherhood transformed by social media: A phenomenological study. *Journal of Midwifery and Health Sciences*, 7(3), 478-486. <https://doi.org/10.62425/esbder.1451289>
- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1192-1207. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01192.x>
- Askari-Nodoushan, A., & Razeghi Nasrabad, H. B. (2023). Motherhood experience and childbearing challenges of working women: A qualitative study in Tehran. *Strategic Research on Social Problems*, 12(3), 99-122. [In Persian]. <https://doi.org/10.22108/srsp.2023.138962.1934>
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.

- Bauman, Z. (2001). *The individualized society*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2005). *Liquid life*. Polity Press.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. Sage Publications.
- Bowlby, J. (1969). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
- De Beauvoir, S. (1949). *The second sex*. Gallimard.
- Dehdest, K., & Adibzadeh, Z. (2024). Lived experiences of mothers from the challenges of raising an only child in childhood. *Research in Child and Adolescent Counseling*, 1(4), 119–141. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jrcac.2024.715501>
- Dorahaki, A., & Akhavan Armaki, M. (2024). Attitude towards maternal identity and fertility intention: A study among women with at least one child in urban areas of Kashan city. *Women in Development and Politics*, 22(1), 245–270. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2023.358149.1008335>
- Elliott, S., Powell, R., & Brenton, J. (2015). Being a good mom: Low-income, Black single mothers negotiate intensive mothering. *Journal of Family Issues*, 36(3), 351–370. <https://doi.org/10.1177/0192513X13490279>
- Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. W. W. Norton & Company.
- Giddens, A. (1984). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Gillespie, R. (2003). Childfree and feminine: Understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender & Society*, 17(1), 122–136. <https://doi.org/10.1177/0891243202238982>
- Jafari Sirizi, F., Askari-Nodoushan, A., & Ruhani, A. (2023). Motherhood in socio-cultural context: A critical qualitative study. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 21(2), 179–217. [In Persian]. <https://doi.org/10.22051/jwsps.2022.40022.2615>
- Jafari, E., Haghigatian, M., & Mohamadi, A. (2022). Examination of the relationship between lifestyle and social support on women's maternal identity (Case study: Women in Isfahan). *Quarterly Journal of Women and Society*, 13(49), 223–238. [In Persian]. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20088566.1401.13.49.14.8>
- Kalajabadi Farahani, F., & Saraei, H. (2016). Exploration of underlying factors for single child intention and behavior in Tehran: A qualitative study. *Women's Strategic Studies*, 18(71), 29–58. [In Persian]. <https://doi.org/10.22095/jwss.2016.33826>

- Leanderz, Å. G., Larsson, M., Lygnegård, F., Bäckström, C., & Henricson, M. (2025). The meaning of becoming a mother: A phenomenological-hermeneutic study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/scs.70011>
- Liss, M., Schiffrin, H. H., & Rizzo, K. M. (2013). Maternal guilt and shame: The role of self-discrepancy and fear of negative evaluation. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8), 1112–1119. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9673-2>
- Memar, F. Z., & Taebi, M. (2023). Healthy fertility and environmental sustainability: A narrative review. *Journal of Isfahan Medical School*, 41(746), 1082–1089. [In Persian]. <https://doi.org/10.48305/jims.v41.i746.1082>
- Miller, T. (2009). *Making sense of motherhood: A narrative approach*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489501>
- Nomaguchi, K., & Milkie, M. A. (2020). Parenthood and well-being: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 198–223. <https://doi.org/10.1111/jomf.12646>
- Oakley, A. (1976). *Woman's work: The housewife, past and present*. Random House.
- Oakley, A. (2013). *Women's experience of childbirth*. Social Science Space.
- Pourmousavi, S. M., Moharami, F., Ayobi, Z., & Malekan, M. (2024). Causes of single-childhood in mothers with teenage children. *Research in Child and Adolescent Counseling*, 2(3), 123–140. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jrcac.2025.2049614.1031>
- Rafat Jah, M. (2018). Young women and their redefinition of motherhood role. *Iranian Journal of Sociology*, 18(4), 130–164. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1396.18.4.6.0>
- Ramezani Sadat Mahalle, Y., Mushfeq, M., & Talebi Soumeh Sarai, M. (2023). A qualitative study of the meaning of motherhood among mothers with an only child aged 20 to 35 in Lahijan County. *Iranian Population Studies*, 9(1), 177–194. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jips.2025.517499.1275>
- Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking: Toward a politics of peace*. Beacon Press.
- Sadeghi, R., & Sajedi, A. (2025). *Challenges and policy responses to low fertility in Iran* (National Social Observatory Center Review Journal, No. 2, ID Code: 1002). National Social Observatory Center. [In Persian].
- Safiri, K., & Zandi, F. (2022). Phenomenology of maternal lived experience: A case study of mothers aged 20-45 in Arak City. *Sociology of Social Institutions*, 8(18), 37–62. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/ssi.2021.22426.1930>
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students* (6th ed.). Pearson Education.

- Statistical Center of Iran. (2021). *Population projections and average annual growth for Iran in five-year periods from 2017 to 2051 under six fertility scenarios (New)*. Statistical Center of Iran. <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28512>
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Sage Publications.
- Zarei, M., Najarpourian, S., & Samavi, A. (2025). Reconsidering maternal responsibility: The role of existential-cognitive group counseling in accepting the challenges of motherhood. *Journal of Health Oriented Islamic Life Style*, 9(2), 205–213. [In Persian]. <https://www.islamiilife.com/article 228761 en.html>